

**Рубрика журналу: ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ
ГОСПОДАРСТВОМ**

УДК 338.24.

Мельник В.В.

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки і соціально-поведінкових наук

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ РОЗБУДОВИ СОЦІАЛЬНО
ОРІЄНТОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Мельник В.В. Державне регулювання в умовах розбудови соціально орієнтованої економіки України. Однією зі складових успіху країн, які створили значний економічний потенціал і забезпечили для свого населення гідне життя, є обрання ними ефективної національної моделі економічного розвитку. Отже, для економіки України актуальним є вивчення досвіду країн-лідерів, щоб із урахуванням історичних, соціально-економічних і національних особливостей нашої країни запровадити доцільну модель економічного розвитку.

Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню та осмисленню поняття державного регулювання економіки в сучасних умовах господарювання. У статті розкрито сутність державного регулювання економіки.

В економічній літературі немає чітко визначеного поняття державного регулювання економіки, адже це поняття повинно враховувати нестійкий стан сучасної економіки країни, її динамічність, нестабільність, негативні впливи на соціальні виклики суспільства.

Ключові слова: державне регулювання економіки, механізм державного регулювання економіки, модель сталого розвитку, національна модель розвитку економіки, перехідна економіка, соціально-орієнтована економіка.

Мельник В.В. Государственное регулирование в условиях развития социально ориентированной экономики Украины. Одной из

составляющих успеха стран, которые создали значительный экономический потенциал и обеспечили для своего населения достойную жизнь, использование ими эффективной национальной модели экономического развития. Итак, для экономики Украины актуальным является изучение опыта стран-лидеров, чтобы с учетом исторических, социально-экономических и национальных особенностей нашей страны создать целесообразную модель экономического развития.

Статья посвящена теоретическому обоснованию и осмыслению понятия государственного регулирования экономики в современных условиях хозяйствования. В статье раскрыта сущность государственного регулирования экономики.

В экономической литературе нет четко определенного понятия государственного регулирования экономики, ведь это понятие должно учитывать неустойчивое состояние современной экономики страны, ее динамичность, нестабильность, негативные воздействия на социальные вызовы общества.

Ключевые слова: государственное регулирование экономики, механизм государственного регулирования экономики, модель устойчивого развития, национальная модель развития экономики, переходная экономика, социально-ориентированная экономика.

Melnik VV Government control is in the conditions of development of the socially oriented economy of Ukraine. One component of the success of the countries that have created significant economic potential and provided for its people a decent life, was the election of an effective national model of economic development. Therefore, Ukraine's economy is an important to study the experience of leading countries, having regard to the historical, social, economic, and national characteristics of the country to determine the suitable model of economic development.

The article is a theoretical grounding and understanding concept of government economy regulation in the current economic conditions. The article reveals the essence of government economy regulation.

In the economic literature does not clearly defined concept of government economy regulation, as this concept must take into account the unstable state of the modern economy, its dynamism, instability.

Keywords: government regulation of economy, mechanism of government economy regulation, catch-up model of development, innovative development model, national development model, social-oriented economy.

Постановка завдання. Перші ідеї про соціальну природу економічного життя по праву належать А. Сміту. Його теорія економічного лібералізму має міцну соціально-філософську базу, що становить значний інтерес для соціальної орієнтації економіки. Великий внесок у розуміння соціальної природи економіки здійснив К.Маркс, який пояснив причини соціальних протиріч капіталізму з позицій пануючих відносин. Праці представників німецької соціально-економічної школи політичної економії В. Рошера, Г.Шмоллера, К. Бюхера були присвячені дослідженню взаємозв'язку економіки, релігії, етики і політики. Саме роботи представників цієї школи стали методологічною базою, на основі якої згодом М. Вебер створив теорію соціальної економіки, власне, і ввівши в економічний лексикон термін «соціальна економіка» [19, с. 43].

Аналіз літературних джерел. Вагома роль у розробленні концепції соціальної ринкової економіки належить таким ученим: Ф. Бему, Л. Ерхарду, А. Мюллер-Армаку, В. Ойкену, В. Репке, А. Рюстову. Окремі проблеми формування і розвитку соціального ринкового господарства завжди були в центрі уваги провідних українських учених: О. Амоші, Г. Башнянина, А. Гальчинського, В. Гейця, А. Деркача, О. Кірдан, Б. Панасюка, А. Сіленка, В. Скуратівського, Г. Стеблій, В. Стойка, В. Удовиченка, В. Черняка, С. Чистова й ін. Проте не можна стверджувати, що вже створено цілісну концепцію соціальної ринкової економіки.

Формулювання цілей статті. Мета статті – дослідити проблеми державного регулювання розвинуто фундаментальних положень, вивчення і практичне застосування яких дасть змогу побудувати соціально орієнтовану ринкову економіку України.

Основні результати дослідження. Ефективним державне регулювання розвитку територій може бути лише за умови виконання його основних принципів, до яких належать: обґрунтоване та ефективне поєднання державного регулювання й ринкового саморегулювання залежно від ступеня адаптації до них регіонів та рівня їх депресивності обґрунтування та реалізація механізмів державного регулювання регіонального розвитку в режимі "особливої відповідальності" [17, с. 251-253].

В економічній літературі є чимало визначень "державного регулювання". Так, деякі автори вважають, що державне регулювання економіки – це діяльність держави щодо створення правових, економічних і соціальних передумов, необхідних для функціонування економічного механізму згідно з цілями й пріоритетами державної економічної політики, заради реалізації національних інтересів держави [8, с. 95-96]. Інші автори мають інше бачення цього визначення. Так І.Р. Михасюк вважає, що: "Державне регулювання – це комплекс заходів держави, спрямованих на скерування суб'єктів економічної діяльності в напрямі, необхідному для досягнення поставлених органами державної влади й управління цілей" [9, с. 8]; А.С. Булатов: "Державне регулювання економіки в умовах ринкового господарства – система типових заходів законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру, здійснюваних уповноваженими державними установами та громадськими організаціями з метою стабілізації та пристосування соціально-економічної системи до умов, що змінюються" [5, с. 261]; Л. Ходов: "державне регулювання економіки в умовах ринкового господарства є системою типових заходів законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру, здійснюваних правомочними державними установами і громадськими організаціями з

метою стабілізації і пристосування існуючої соціально-економічної системи до умов, що змінюються" [18]. Д.С. Зухба, Е.Н. Зухба, Н.Г. Каптуренко вважають: "державне регулювання – комплекс економічних і політичних заходів, які здійснюють державні органи з метою координації економічних процесів, спрямованих на підтримку оптимальних пропорцій суспільного виробництва і запобігання в ньому кризовим ситуаціям" [6]. С.В. Мочерний: "державне регулювання – комплекс основних форм і методів цілеспрямованого впливу державних установ і організацій на розвиток суспільного способу виробництва (у тому числі продуктивних сил, техніко-економічних, організаційно-економічних та соціально-економічних відносин) для його стабілізації та пристосування до умов, що змінюються [10, с. 379]; В.П. Орешина: "державне регулювання економіки – це діяльність органів влади щодо впливу їх на процес суспільного відтворення з метою досягнення суспільно корисних результатів" [11, с. 14]; Л.І. Дідківська та Л.С. Головка: державне регулювання – "вплив держави на соціальний розвиток країни" [4, с. 14]; Д.М. Стеченко: "державне регулювання – вплив держави на відтворювальні процеси в економіці відповідними засобами з метою зорієнтувати суб'єктів господарювання та окремих громадян на досягнення цілей та пріоритетів державної політики суспільного розвитку [15, с. 5]; В. Братишко: "Державне регулювання економіки – це процес цілеспрямованого впливу на підприємство, тобто на створення нових вартостей, а також виробництво і використання ВВП. І входить цей процес до кола інтересів винятково держави як керівної системи в суспільстві" [2]; Н. Саніахметова: "державне регулювання економіки – заснована на законодавстві одна з форм державного впливу на економіку шляхом встановлення та застосування державними органами правил, націлених на коригування економічної діяльності фізичних і юридичних осіб, що підтримується можливістю застосування правових санкцій при їх порушенні [14, с. 122].

В кожному з названих визначень передбачаються певні дії держави направлені на забезпечення стабільного територіального суспільного розвитку при максимальному обмеженні негативних впливів на соціальні виклики суспільства.

Обравши соціальні орієнтири ринкової економіки, Україна, як Європейська держава, пішла шляхом багатьох країн, що вже сформували або формують господарські системи подібного напрямку. Головною метою такого роду економіки є надання соціальних прав і гарантій населенню, що закріплено в ст. 3 Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст та спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [19, с. 42].

Формування власної ідентичності, розвиненої національної самосвідомості виступають необхідними умовами внутрішньої інтеграції багатонаціонального українського суспільства в єдину політичну націю, здатну протистояти численним викликам глобалізованого світу. Лише сильна, внутрішньо інтегрована нація співгромадян із відповідним рівнем національної самосвідомості зможе здійснити повномасштабну економічну, соціальну і політичну модернізацію країни. Водночас важливим залишається завершення процесу консолідації власне етнічних українців, об'єднання світового українства навколо ідеї національного відродження та гідного представлення української нації в сучасному світі [13, с. 223].

Деякі науковці під соціально орієнтованою ринковою економікою розуміють соціально-економічну систему, яка спрямована на реалізацію наступного [1, с. 8]:

- єдність економічного та соціального розвитку в сучасній системі;
- взаємообумовленість та взаємопроникнення індивідуальних та колективних інтересів;

- підвищення людських потреб і переважання в їх структурі соціального і духовного характеру;
- поєднання економічної ефективності та соціальної справедливості;
- накопичення інтелектуального капіталу;
- переважання нематеріального сектору виробництва, який реалізується, перш за все, в соціальній сфері.

Формування і функціонування соціально орієнтованої економіки базується на таких принципах [16, с. 95]:

- єдність соціально орієнтованої економіки й економічно орієнтованого соціального розвитку;
- розмежування та інтеграція елементів соціальної економіки на мікро-, мезо- і макрорівнях;
- системний аналіз і використання джерел та чинників соціально-економічного зростання;
- формування і розвиток соціального партнерства між суб'єктами праці, капіталу і політики.

В контексті вище згаданого особливу роль відіграє соціальний діалог, як унікальний інструмент віднаходження балансу інтересів найманих працівників, підприємців і влади на користь усього суспільства. Він посідає ключове місце в забезпеченні соціальної безпеки, економічного розвитку та демократичного врядування в сучасному цивілізованому світі. Саме тому інституціоналізація соціального діалогу в державному управлінні належить до пріоритетів суспільного розвитку України.

Найбільшу свою ефективність соціальний діалог, як процес визначення цілей та напрямів державного управління у сфері соціально-трудова відносин та соціально-економічного розвитку з урахуванням інтересів працівників, роботодавців, суспільства в цілому виявив у практиці європейського врядування. В країнах ЄС соціальний діалог став дієвим механізмом сприяння поліпшенню умов праці та соціальної справедливості, передумовою соціальної безпеки й стабільності суспільного розвитку,

основним каналом, через який соціальні партнери роблять свій внесок у конкурентоспроможність економіки та забезпечення високих соціальних стандартів [12, с. 99–103]

Що ж до України то можна виокремити такі групи факторів розвитку підприємств в сучасних умовах розбудови соціально орієнтованої економіки [3, с. 201-202]:

- законодавчі – формують правову основу розвитку підприємств в Україні на основі системи законних та підзаконних актів, міжнародних стандартів, норм та правил;
- організаційно-управлінські – здійснюють вплив через інституційно-управлінські та інституційно-організаційні зміни в соціально-економічній сфері;
- фінансово-економічні – визначають особливості здійснення господарської діяльності підприємств з позицій грошово-кредитних, бюджетно-податкових, амортизаційних важелів соціально-економічного розвитку;
- техніко-технологічні – здійснюють вплив на технічні та технологічні сторони в процесі соціально-економічної діяльності підприємств;
- соціальні – визначаються чисельністю й структурним складом працівників на підприємстві, рівнем його освіти й життя, звичаями й традиціями, трудовою етикою, взаємовідносинами в трудовому колективі, стилем керівництва, місією і цілями підприємства та мірою їх ідентифікації з інтересами працівника, під дією цих факторів формується морально-психологічний клімат в колективі;
- екологічні – визначають вплив нових технологій, нових матеріалів, нових видів енергії на довкілля в процесі діяльності підприємств;
- гуманітарні – впливають на розвиток через ступінь освіченості населення, рівень знань і науки в країні;
- інформаційні – визначають особливості розвитку підприємств на основі використання інформаційних ресурсів.

Сучасна система соціального захисту населення в Україні є суперечливою та соціально несправедливою, обтяжливою для державного бюджету та такою що не відповідає сучасним вимогам і суспільним викликам. Як один із пріоритетів суспільного розвитку модернізація вітчизняної системи соціального захисту населення має виявлятися через [7]:

- застосування інновацій (реформування оплати праці та пенсійного забезпечення; створення єдиної електронної бази даних отримувачів соціальної допомоги, пільг, пенсій, соціальних послуг, а також єдиної інформаційно-аналітичної системи у сфері соціального захисту; персоніфікація та монетизація пільг; модернізація існуючих і запровадження нових видів соціальних послуг, непрямих методів оцінювання доходів громадян, які претендують на соціальну допомогу, забезпечення індивідуальної соціальної програми підтримки та супроводу виведення сім'ї зі стану нужденності; стимулювання соціальних інвестицій; модернізація соціальних служб і закладів; запровадження інклюзивного навчання в навчальних закладах та ін.);
- впровадження в практику державного управління базових принципів соціального захисту – принципу соціальної справедливості (на основі якого має здійснюватися перерозподіл доходів між різними верствами населення шляхом створення справедливої системи податків, раціоналізації соціальних трансфертів, упорядкування системи пільг, реформування пенсійної системи тощо) та принципу соціальної відповідальності держави, підприємців і громадян (реалізація в повному обсязі державних соціальних гарантій і соціальних стандартів, створення дієвих податкових механізмів, запровадження жорсткої дисципліни соціальних відрахувань; своєчасна сплата податків і соціальних внесків, підтримання гідного рівня оплати праці, створення якісних робочих місць, розвиток соціальної інфраструктури; практична реалізація трудового потенціалу в легальній економічній сфері, свідома передача податків і соціальних внесків на суспільні витрати тощо);

– реалізацію сукупності взаємопов'язаних управлінських рішень (оптимізація державних інститутів – структурно-функціональна зумовленість міністерств, служб, агенцій, відповідних управлінь у місцевих органах влади, соціальних служб тощо; диференційований підхід до різних категорій осіб; створення єдиної системи соціального права; здійснення ефективних і раціональних фінансово-економічних заходів; реалізація технологічних та інноваційних проектів – електронні бази отримувачів соціальної допомоги, пільг, соціальних послуг тощо; налагодження зв'язку з отримувачами послуг; підготовка кваліфікованих кадрів відповідного рівня компетентності та професіоналізму; розробка системи критеріїв та індикаторів досягнення цілей, моніторинг основних заходів модернізації);

– урахування в державній політиці умов та чинників забезпечення успішної модернізації (провідна роль у цих процесах; формування сучасної системи соціальних цінностей і модерністської системи поглядів усіх суб'єктів системи забезпечення соціальної безпеки, їх готовності до реформ; реформування політичного життя; модернізація економіки; систематичний діалог, довіра і взаємодія між державою, роботодавцями, громадськими організаціями та окремими громадянами; роз'яснювальна робота; системність заходів; оперативність здійснення проголошених заходів).

Висновки з проведеного дослідження. Пріоритетність полягає у виявленні та обґрунтуванні соціально-економічних імперативів розвитку та використання сучасних світових стандартів в умовах розбудови соціально орієнтованої економіки України. Теоретичне значення наукових досліджень полягає у визначенні особливої значущості розвитку концепції соціально орієнтованого управління у забезпеченні підвищенні якості життя населення, узгодженості їх соціально-економічних інтересів. У цьому контексті певну перспективність набувають питання поглиблення теоретико-методологічних засад стимулювання формування соціального діалогу в контексті розбудови соціально орієнтованої економіки в Україні.

Список використаних джерел.

1. Барський Ю.М. Теоретичні засади дослідження змісту соціально орієнтованої економіки [Електронний ресурс] Економічний форум. 2011. №2. Режимдоступу:http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekfor/2011_2/index.htm
2. Братишко В. Национальная экономика как объект государственного управления// Экономика Украины. 1994. № 6. С. 71– 77.
3. Гаврилко П.П. Фактори інноваційного розвитку промисловості / П.П. Гаврилко // Науковий вісник НЛТУ України. 2011. Вип. 21.11. С. 200 – 205.
4. Дідківська Л.І., Головка Л.С. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. К.: Знання-Прес, 2000. 209 с.
5. Экономика: Учебник/ Под ред. доц. А.С. Булатова. М.: Изд-во БЕК, 1995. 632 с.
6. Зухба Д.С., Зухба Е.Н., Каптуренко Н.Г. Принципы и проблемы государственного регулирования экономики. Донецк: ИПЦ "Донецк", 1991. 25 с.
7. Кравченко М. В. Система соціального захисту населення як об'єкт державної політики: методологія та практика : монографія К. : Інформ.-аналіт. агентство, 2012. 451 с.
8. Макроекономіка: Підручник/ А.Г. Савченко, Г.О. Пухтаєвич, О.М. Тітьонко та ін.; За ред. А.Г. Савченка. К.: Либідь, 1995. 208 с.
9. Михасюк І.Р., Швайка Л.А. Державне регулювання економіки: Підручник. – Львів: "Магнолія плюс"; видавець СПД ФО "В.М. Піча", 2006. 220 с.
10. Мочерний С.В. Економічна теорія: Посібник для студентів вищих закладів освіти. К.: Вид. центр "Академія", 1999. 592 с.
11. Орешин В.П. Государственное регулирование национальной экономики: Учеб. пособие. М.: Юристъ, 1999. 272 с.
12. Петрос О. М. Соціальний діалог у державному управлінні: європейський досвід та українські реалії : монографія / О. М. Петрос. К.: НАДУ, 2012. 304 с.

13. Розпутенко І. Гуманітарний розвиток України в умовах цивілізаційного вибору / І. Розпутенко, С. Москаленко // Вісн. НАДУ. 2013. № 2. С. 216–225
14. Саниахметова Н.А. Регулирование предпринимательской деятельности в Украине: организационно-правовые аспекты, Одесса, 1998. С. 122.
15. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: Навч. посібник. К.: МАУП, 2000. 176 с.
16. Третяк В.П. Вплив соціальної сфери на соціалізацію трансформації економіки України [Електронний ресурс] науковий економічний журнал «Актуальні проблеми економіки». 2009. №5(95). С. 85 – 93.
17. Фетисов Г. Г. Региональная экономика и управление. Г. Г. Фетисов, В. П. Орешин. М. : ИНФРА-М, 2006. 416 с.
18. Ходов Л.Г. Основы государственной экономической политики: Учебник. М: Издво БЭК. 1997. 332 с.
19. Шульга Ж.О. Особливості становлення соціально орієнтованої ринкової економіки. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2009. № 4(8). С. 41 – 45.
20. Кірдан О.П. Організаційно-регулятивні та економічні передумови формування соціально-економічних відносин між групами інтересів в агропромисловому виробництві. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. №3(2). С.18–21.
21. Стойка В.О. Державно-приватне партнерство – рушійна сила інноваційного розвитку країни . *Агросвіт*. 2015. № 6. С. 36–40.